

**ELS ANTICS DELMES, DRETS, BÉNS I RENDES
DE L'ESGLÉSIA DE VILALBA DELS ARCS
(TERRA ALTA)**

JOSEP SERRANO DAURA

Quaderns d'Història Tarraconense XIV (1996)

Presentem un document redactat per un rector anònim de Vilalba (avui “dels Arcs”), on es recullen, a manera de resum, quins eren els delmes i altres drets econòmics i béns de la Parròquia i dels seus clergues.

El document, amb 35 capítols o apartats, és un resum o compendi tret d'un “llibre de costums” i altres “papers vells” de l'Arxiu parroquial, i es fa referència a determinats concerts o convenis establerts per tal de resoldre alguns conflictes amb els altres beneficiaris dels delmes, com ara un de 1648 o 1649 pels drets sobre la verema, i un altre de 1685 referent als de les olives.

A més, cita alguns rectors de la Parròquia en primera persona, de manera que ens confonen per tal com sembla que siguin ells, cadascun d'ells, qui redacta el document. Però es tracta de sacerdots que regeixen la Parròquia des de la darrereria del s. XVI i al llarg del XVII, segons podem comprovar per mitjà d'altra documentació parroquial.

Tenint en compte aquestes circumstàncies, i en particular la data del darrer conveni que se cita, de 1685, a més de considerar els tipus de paper i lletra que s'usen, estimem que el document fou redactat al final del s. XVII o primeria del XVIII¹.

1. El document, el publiquem com a apèndix al present treball, pàg. 128 a 138. En referir-nos-hi, a les notes següents, respectarem la numeració que donem als capítols.

Com hem dit, en el seu text se citen diferents rectors de la Parròquia, que hem localitzat aproximadament en aquests anys: un mossèn, Jeroni Coll, és rector l'any 1591; mossèn Tomàs Mestre ho és entre 1599 i 1617; mossèn Josep Ferrer apareix el 1643; mossèn Joan Clua vers 1646; un altre mossèn, Jeroni Coll, figura cap a 1651, i a mossèn Pere Coll el trobem entre 1677 i 1685.

Pel que fa a les referències en primera persona que hi apareixen són:

- Al capítol II, sobre el delme de la verema: “Sobre lo capítol de la verema se advertteyx lo any 1648 o 1649, troban-se en esta vila lo camarer (...) Matheu Thomas y lo colector del señor camarer yo, lo retor miser Gironi Coll, se feu concert durador ..”.

- Al cap. III, referent als drets sobre les olives: “.., sent camarer lo doctor Prononosa y Marti, comanador fray Vicent Miruarte y retor yo miser Pere Coll, se feu convenit durador ..”.

- I al cap. XXI, on es tracta dels drets dels sacerdots beneficiats de la Parròquia: “Y ans no prengues possessio yo Joseph Ferrer, retor de esta Retoria, tingueren los beneficiats questio de estos tres pans..”.

D'aquests tres sacerdots, l'últim de qui en tenim referència per mitjà d'altres documents, és mossèn Pere Coll, entre els anys 1677 i 1685.

D'altra banda, és de destacar la informació que se'ns dóna sobre els carrers de la vila, quan es descriuen les processons que s'hi fan. Per regla general, la major part són per la plaça de la vila i al carrer de la "Carneseria" (referint-se segurament al lloc destinat a escorxador i/o taula de venda de carn). A més, apareixen els carrers del Call (avui del "Gall"), i que deu recordar el carrer o barri dels jueus de la vila), el dels Capons, de la Botera, i de l'Àngel.

Se citen les creus de terme que hi ha: les de pedra a la bassa bona, als molins de vent, i a la Font, i les de ferro, a la Fornada.

També s'esmenten les Confraries existents a la Parròquia: les de sant Antoni Abad, sant Sebastià i de la Mare de Déu del Roser; però no hi consta la de Gràcia².

I. EL LLOC I TERME DE VILALBA

A) El terme de Vilalba abans de 1185

És probable que el terme de Vilalba depengués inicialment dels castells de Batea i Algars, segurament des del temps dels sarraïns.

El mes de juny de 1133, el rei aragonès Alfons I *el bataller* senyoreja els castells i termes d'Horta, de Batea i Algars, dins una franja des de Fraga (Osca) fins a Godall, a les portes de Tortosa³.

En aquell moment fa donació dels castells i termes de Batea i Algars als cavallers aragonesos Pere de Bioca, Enec Fortunyó i Exemen Garcés. La donació territorial comprèn des del riu Algars, seguint pel Matarranya i fins a l'Ebre, per ambdós marges d'aquells rius⁴.

Encara que no tenim més dades, és possible que la donació inclogui els actuals termes de Vilalba i la Fatarella, fins a la serra que té el nom d'aquella darrera vila. Es tracta, en tot cas, d'una ocupació breu.

No és fins el 1149 quan es conquesta definitivament la zona de Vilalba pels exèrcits comandats pel comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV, procedents de Tortosa i que es dirigeixen a la conquesta de Lleida⁵.

2. Aquesta Confraria de Gràcia (de la Mare de Déu de Gràcia) és, sens dubte, la més important de les existents a Vilalba, amb la seva església del mateix nom; però hi intervé el comanador, titular del domini i jurisdicció sobre els termes de la Comanda de Vilalba, i el seu batlle.

3. SERRANO DAURA, JOSEP, *La Pobla de Massaluca (Terra Alta)*, Ajuntament de la Pobla de Massaluca (1994), pàg. 25 a 27.

4. Nota anterior.

5. SERRANO, *ob. cit.*, pàg. 28.

Pocs anys després es conquereix el castell de Miravet, i el 24 d'agost de 1153 el mateix Ramon Berenguer IV en fa donació, amb els seus termes, a l'Orde del Temple, en la persona del seu gran mestre, fra Pere de Rovera⁶. I quant als límits territorials, un és la serra d'Ascó (avui de la Fatarella), i des d'allí fins a Nonasp, Favara i Calaceit, amb donació expressa, entre altres, dels castells de Batea i Algars. És, doncs, indubtable que aquella donació del castell i termes de Miravet inclou els termes que després seran de Vilalba i la Fatarella, amb el de la Pobla de Massaluca, fins al riu Matarranya.

El 30 d'octubre de 1181, el comte-rei Alfons I, fill de Ramon Berenguer IV, atorga dues Cartes de població a Batea i Algars, i un dels límits establerts és "*usque ad serram de Azcon et deinde usque ad Matarraneam*", és a dir, fins a la mateixa serra d'Ascó i el riu Matarranya⁷.

Encara no es fa esment a Vilalba ni a la Fatarella, però els seus termes depenen, com veiem, dels castells de Batea i Algars i, per aquells, de la Batllia de Miravet.

B) La concòrdia entre l'Orde del Temple i el Bisbat de Tortosa, de 1185

L'any 1185, l'Orde del Temple i el Bisbat de Tortosa estableixen una concòrdia, base del que serà el repoblament de la zona, endegat pels cavallers templers. Aquella concòrdia afecta no solament la Batllia de Miravet, sinó també les Comandes templeres d'Horta i d'Ascó (segons adquisicions dels anys 1177 i 1182, respectivament)⁸.

Pel que fa a la Batllia de Miravet, la concòrdia estableix que el Bisbat de Tortosa percebrà una quarta part dels delmes i les primícies sobre els fruits que s'obtinguin en cada nou poblament que s'hi faci, amb església⁹.

6. BOFARULL MASCARÓ, PRÒSPER DE, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, Barcelona (1847-1910), vol. IV, doc. núm. 77, pàg. 208 a 211.

7. FONT RIUS, JOSEP MARIA, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, Instituto "Jerónimo Zurita" (CSIC), Madrid-Barcelona (1969), vol. I, docs. núms. 164 i 165, pàg. 227 a 231. Una d'elles s'adreça als pobladors dels llocs de Batea i Algars atorgant els furs de Saragossa, i altra és a favor de Bernat Granell i els seus, però, segons furs de Barcelona. Ambdues són de la mateixa data i han donat lloc a un conflicte històric-jurídic que arriba fins a nosaltres, derivat de la discussió de si la zona en qüestió fou inicialment aragonesa o catalana, d'acord amb el dret que devia regir-la (vegeu SERRANO, *ob. cit.*, pàg. 30 i 31).

8. SERRANO, *ob. cit.*, pàg. 32 a 37.

9. Així es practica, per exemple, a la Pobla de Massaluca, de la Batllia de Miravet (SERRANO, *ob. cit.*, pàg. 80). En el cas dels dominis d'Horta i Ascó, aquella concòrdia de 1185 establí: a) Pel que fa a Horta, que el Bisbat renuncia als seus delmes sobre el castell d'Horta a favor del Temple, i es reserva la primícia sobre els fruits i el bestiar, així com les esglésies ja existents; i b) a Ascó, el Bisbat rep l'església d'Ascó i el seu delme, i dues terceres parts dels delmes corresponents a tota nova població que s'hi faci, amb església (nota anterior).

C) La Carta de població de 1224

L'actual lloc de Vilalba té el seu origen en la Carta de població concedida el 10 d'abril de 1224, per fra Bernat de Campanies, preceptor de l'Orde del Temple de Miravet i la Ribera amb el comanador d'Ascó, fra Jordà de Miló, a favor de Ramon de Pere, Arnau i Ramon Serrano, Pere de Malfet i altres¹⁰.

Però sembla que ja amb anterioritat existia un altre emplaçament de Vilalba, situat a l'actual partida del seu terme, coneguda com "Les Ocatés", al lloc popularment anomenat "Vilalba la Vella"; establert, segurament, entre 1185 –quan se celebra aquella concòrdia amb el Bisbat de Tortosa– i 1224, moment en què s'atorga la Carta de població referida¹¹.

Sobre el terme de Vilalba, la Carta de 1224 n'assenyala els límits: la serra que en aquell moment ja es coneix com de "Villa Alba" fins a Ascó (la que abans s'anomenava serra d'Ascó) i els termes de Corbera, Camposines, Gandesa, Batea, Boo, Nonasp, Riba-roja i Flix.

Sobre Corbera, Camposines, Gandesa i Batea no es planteja cap problema. Però en relació amb els altres límits hem de fer algunes consideracions:

1. La serra que s'anomena de Vilalba és la que avui es coneix com de la Fatarella, límit amb el terme d'Ascó (a la Ribera d'Ebre).

2. El terme de "Boo" ens és desconegut, i d'acord amb els límits actuals de Vilalba, pot correspondre's amb el terme de la Pobla de Massaluga, o potser al de Berrús (avui al terme de Riba-roja)¹².

3. Respecte als límits de Riba-roja i Flix, avui ho són del terme de la Fatarella.

4. I quant a Nonasp, pot referir-se al terme de la Vall de Batea (avui al terme de Batea) que, en aquell moment, és posseït per veïns de Nonasp (fins a 1244)¹³.

En tot cas, l'antic terme de Vilalba comprèn també el de la Fatarella, lloc que no és poblat fins el 1228, segons Carta atorgada pel comanador d'Ascó i Riba-roja¹⁴.

10. FONT, *ob. cit.*, vol. I, doc. núm. 244, pàg. 344 a 346.

11. MONNER ESTOPINYÀ, ANTON, *Curiositats i episodis de la història de Vilalba dels Arcs*, Hispanida de Ediciones, S.L., Saragossa (1986), pàg. 64. De fet, aquella Vilalba la Vella deu existir l'any 1209, perquè en la Carta de població que el 2 de març d'aquell any s'atorga al lloc de Camposines (a la Comanda d'Ascó), un dels seus límits territorials és, justament, "ista serra que dicitur Vilalba" (FONT, *ob. cit.*, vol. I, doc. núm. 228, pàg. 317 i 318).

12. SERRANO, *ob. cit.*, pàg. 44 i la seva nota 87.

13. Així consta en la Carta de població que l'Orde del Temple atorga al lloc de la Vall de Batea el 28 de desembre de 1244 (FONT, *ob. cit.*, vol. I, doc. núm. 283, pàg. 411 i 412).

14. La referència a aquesta Carta no localitzada la dona ESTRUEL ISERN, MIQUEL i altres, *Ruta per conèixer la Terra Alta*, Centre Excursionista de Gandesa, Gandesa (1990), vol. 1, pàg. 153.

D) Vilalba a la Comanda d'Ascó

Si inicialment l'antic terme de Vilalba es troba sota el domini i la jurisdicció de la Batllia de Miravet, entre final del s. XII i començament del XIII, passa a dependre de la Comanda d'Ascó.

No sabem exactament el moment en què es produeix aquell canvi dominical (encara que roman sota el domini de l'Orde del Temple), però deu ésser després de 1185 (quan s'estableix aquella concòrdia amb el Bisbat de Tortosa) i abans de 1224 (quan s'atorga la Carta de població a la nova Vilalba).

Efectivament, així ho creiem per tal com en aquella Carta de 1224 observem el següent:

1. Que els seus concedents són el preceptor templar de Miravet i la Ribera, superior de l'Orde a la zona, i el comanador d'Ascó, amb altres cavallers.

2. La Carta fa reserva expressa a favor de l'església d'Ascó dels delmes i primícies que li corresponen.

En qualsevol cas, Vilalba i la Fatarella segueixen a la Comanda d'Ascó fins a la creació de la nova Comanda de Vilalba, a mitjan s. XV.

Entretant, el 1308 s'ha extingit l'Orde del Temple, i els seus dominis són traspassats a l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, que en pren possessió el desembre de 1317¹⁵.

E) La nova Comanda de Vilalba

Vilalba i la Fatarella segueixen sota la jurisdicció del comanador d'Ascó fins a mitjan s. XV, en què es constitueix la nova Comanda hospitalera de Vilalba. Exactament el 1476 trobem fra Alfons de Linyan com a comanador de Vilalba, i encara ho és el 1485¹⁶.

15. SERRANO DAURA, JOSEP, *La Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre)*, Institut d'Estudis Tarraconencs Ramon Berenguer IV, Tarragona (1988), pàg. 32.

16. En un plet entre la Universitat de Vilalba i uns terratinents del seu terme, habitants de la Fatarella, que se segueix davant la Reial Audiència de Barcelona l'any 1476, es fa esment d'una sentència arbitral dictada pel comanador de Vilalba fra Alfons de Linyan. I continua sent-ho el 1485 (Arxiu de la Corona d'Aragó, Audiència, Conclusions Civils núm. 29, fol. 101 i 102; i Arxiu Parroquial de Vilalba, Secció Gràcia, Lligall núm. 5, full sense numerar entre els 111 i 112).

Els termes que comprèn aquesta nova Comanda són els de la mateixa Vilalba, la Fatarella, Berrús i Riba-roja (d'Ebre). Ja a mitjan s. XVI s'hi incorpora el lloc i terme de Torrent de Cinca, del veí Regne d'Aragó¹⁷.

II. ELS DRETS DE LA PARRÒQUIA DE VILALBA

Com hem vist més amunt, per la concòrdia establerta el 1185 entre l'Orde del Temple i el Bisbat de Tortosa aquest es reserva, a la Batllia de Miravet, les primícies i la quarta part dels delmes sobre els fruits que s'obtinguin en tota nova població que s'hi estableixi, amb església.

Quan s'atorga la Carta de població a Vilalba, l'any 1224, l'Orde del Temple es reserva l'església, el cementiri i les instal·lacions que s'indiquen¹⁸.

A més es reconeixen les primícies i els delmes corresponents a favor de l'església d'Ascó (que és del Bisbat de Tortosa) segons aquella mateixa concòrdia de 1185.

L'església que el Temple es reserva serà la de Gràcia. Però la nova església de Sant Llorenç (construïda entre 1601 i 1705), i la seva Rectoria depenen del Bisbat de Tortosa, i és el Municipi, com veurem, el que es responsabilitza de la seva conservació. Així, per exemple, el document que publiquem es refereix a "rector" i a "Rectoria" o "Abadia", i no a "prior" o "Priorat", com ocorre en aquells casos en què l'església roman reservada a l'Orde.

Sigui com sigui, el terme de Vilalba és delmari, i tributa a favor del Bisbat de Tortosa, del Capítol de la Seu episcopal (els canonges), el rector de la Parròquia i el comanador de Vilalba. Tots ells es reparteixen a parts iguals els delmes que s'obtenen del terme, segons convenis que es concertaren després del de 1185.

Al mateix temps, el rector i altres sacerdots i beneficiats adscrits a la Parròquia perceben determinats drets econòmics dels veïns, de les Confraries o de la Universitat local pels diferents oficis religiosos que celebren, mentre d'altres són gratuïts.

17. SERRANO, *La Poble*, pàg. 34.

18. A la Carta, l'Orde assenyala: "*Retinemus, etiam, ibi fabricam in qua nos teneamus assidue ferrarium qui faciat ferramenta populatoribus et laboratoribus necessaria ..., et furnum et molendina, et mercatum ...*" (nota 10).

A) Els delmes

Els delmes consisteixen en una part dels fruits que es cullen i bestiar que es cria al terme, i que en el cas de Vilalba es reparteixen en quatre parts, com hem exposat, corresponent-ne una al rector de la seva Parròquia.

A.1 Els col·lectors dels delmes

Cadascun dels beneficiaris dels delmes de Vilalba tenen el seu col·lector particular: pel que fa al Bisbat i al Capítol de la Seu, és un “*camarer*”, canonge o altra persona designada particularment; el rector envia “*lo escola*”; i el col·lector del comanador de Vilalba és el batlle del lloc¹⁹.

Aquests col·lectors estan encarregats de recollir els delmes i repartir-los.

A.2 Els delmes dels terratinents veïns de Vilalba

El delme varia segons el producte de què es tracti. Vegem quin és en cada cas, segons la relació que apareix en el document que publiquem.

1) *Sobre els grans de “blats, ordi, mestures bladoses, sentenos”*²⁰:

Tot el gra es delma a les eres (suposem que serien municipals), on es bat. Per batre es lloguen 4 homes, i a més 6 dones per traslladar el gra; els seus jornals per dia són de 3 rals cada home, i d’1 ral per a cada dona. A part dels diners, mentre es bat, se’ls dóna “*un garrafo de vi y altre de aygua ab neu (fresca)*”; també de dia se’ls dóna vi i a la tarda (“*vesprada*”) se’ls fa “*de refrech unes coques ab oli, comprant dos reals de pasta y se’ls dona vi*”.

De tota la collita, es reserva l’onzena part com a llavor per a sembrar l’any següent. Del que resta, el delme és la desena part, i encara d’aquella es fan les quatre parts referides per a cadascun dels beneficiaris del delme.

Conforme es va lliurant el gra, es diposita en unes sitges que es troben a la plaça de la vila (a Vilalba solament n’hi ha una). I “*acabat lo batre*”, “*parteyxen los grans*”, la qual cosa té lloc “*lo endema de sant Berthomeu, a 25 de agost*”.

19. Capítol I del document que publiquem (nota 1). A la Poble de Massalua es fan quatre parts del delme, igual que a Vilalba, amb els mateixos beneficiaris, però és el batlle senyorial l’encarregat de recollir-lo tot per a després repartir-lo; com a salari percep una onzena part del delme abans de fer les parts (SERRANO, *ob. cit.*, pàg. 80).

20. Capítol I.

Les sitges deuen ser del Municipi, i els beneficiaris del delme han de satisfer, del lloguer, una quarterola del gra dipositat.

La tasca de treure el gra i mesurar-lo s'encomana a aquells jornalers que s'encarregaren de batre'l i transportar-lo a les sitges.

Les despeses de tot el procés es reparteixen en proporció al gra que cada part s'enduu.

2) *Sobre la verema.*²¹

En un principi, el delme sobre la verema equival també a la desena part de la producció, de manera que de cada deu càrregues una correspon al delme. I els beneficiaris del delme paguen els ports de la seva part.

El document que publiquem refereix que abans, *“per mala curiositat y abusos que's fan”*, es perdia molta collita. Aleshores, segons s'explica (*“me han referit personas de credit que an oit dir als vells”*), s'havia establert que es pagaria pel transport, per tal de *“no deyxar-ne”* pel terme; concretament se satisfieien 6 diners per càrrega si es portava *“de prop”*, i 1 sou si era de *“lluin”*.

En el moment de redactar el nostre document se segueix amb aquella pràctica, per bé que se satisfà 1 sou per càrrega si es porta de prop, i 1 ral per càrrega si és de lluny (com és el cas de les partides de *“les Novenes, Balletes, Barranchs d'en Compte y altres”*).

El document segueix explicant que el cambrer de la Seu i el comanador arrenden el servei, assegurant-se que no hi hagi cap pèrdua en les seves parts del delme; però que *“lo pobre retor”* no pot fer-ho (*“los ports estan en 12 o 16 sous”*), i perd molta verema (*“la verema que's pert per los trosos es molta”*).

Recollida la verema es transporta als trulls que cadascú té (*“de la Abadia, Camareria y castell del comanador”*), i allí *“se bisen y se rompen en unes barres”*. La feina *“de pisar”* el raïm s'encomana a un home, que rep 2 canters de vi de cada trull, del mateix vi produït.

Igualment s'encarrega a un tercer que mesuri el vi, i a canvi se li donen 2 canters de cada trull. I els col·lectors, mesurat i repartit el vi, s'enduen el seu *“a ses cubes”*. També es reparteixen *“los revins que's de la aygua que y posen, .., y tambe la brisa”*.

Això no obstant, el rector que redacta el document adverteix que, segons una concòrdia feta l'any 1648 o 1649 entre els beneficiaris del delme i la Universitat de Vilalba, el delme restà en la tretzena part de la producció, a canvi que el transport fos obligatori i a càrrec del contribuent. El document no indica res més, però sembla que aquella concòrdia no es practicà.

3) *De les olives.*²²

Les olives també es delmen a la desena, de manera que de cada 10 cabassos se'n destina un per al delme. El document denuncia novament que no hi ha "*ningun interes*" per part dels contribuents a fer-ho bé, i molts les porten al molí però altres a les seves cases, o les deixen a la terra; així doncs, no es pot controlar mai si tothom compleix amb el seu deure de delmar correctament.

El rector recorda que a ell no li correspon comprovar el compliment del deure que tenen els terratinents, que a la fi és precepte de l'Església, segons assenyala, pagar els delmes i primícies sense frau, i que, en tot cas, hi ha l'excomunicació major "*y pso facto yncurrenda*". En conseqüència, tots els contribuents estan obligats a indicar a l'autoritat ("*als qui governen*"), les olives que es deixen de declarar i on es troben.

Per a delmar, les olives s'han de dur al molí i a un graner, segons deu estar establert; ple el graner "*se fa una molta per tota la vila de cada casa*", i després se molen les olives del delme llogant un home per a fer-ho.

S'assenyala que per cada molinada es consumeix mitja càrrega de llenya i 8 càrregues d'aigua (són 4 càneters per càrrega). Així mateix, s'acostuma a donar "*algunes estrenes (d'oli) als molines,.. (i) un parell de conills per cada molta que's molen les olives de tot lo graner*".

El document inclou encara una nota en referència als drets sobre les olives, indicant que l'any 1685 s'establí un concert entre els interessats i la Universitat (la Vila) per tal d'evitar el frau en el delme i perquè el transport de les olives al molí fos gratuït, a càrrec dels contribuents, de manera que el delme passava a ser la dotzena part de la collita, en lloc de la desena.

4) *Del safrà.*²³

Pel que fa al safrà, el delme és la setzena part de la collita, i "*lo delmen en bri*".

S'informa que es pesa a la casa de la Vila perquè allí "*y a pes*", i s'anuncia oportunament (es paga un diner al corredor que ho anuncia).

5) *Sobre els corders.*²⁴

El delme consisteix també en una desena part, de manera que de cada deu corders un és "*per al delme*". Els corders s'han de dur a uns corrals existents dins la vila, i es delmen "*la darrera festa de la Pasqua de l'Esperit Sant*".

22. Capítol III.

23. Capítol IV.

24. Capítol V.

Per a delmar es lloga un home, al qual paguen 4 sous en comú, tots els interessats beneficiaris.

S'assenyala que el repartiment es fa "a sorts".

6) *Del cànem*.²⁵

Sobre el cànem, de cada "deu menades, una per delme"; però en aquest cas, es delma "en los trossos de ahont se fa", i els que administren el delme "lo van a buscar ab cavalcadures".

Recollit tot el delme, es reparteix "y'l posen per tolls de aygua davall la orta de la Pobla".

7) *Sobre els llegums*.²⁶

Els llegums es delmen també a la desena, de manera que de cada 10 quarteroles una és per al delme. Es delma per "guixes, fesols, pesols, siurons, panis menut y gros y dacsa".

8) *De les cebes i alls*.²⁷

També, pel que fa a les cebes i alls, es delma a la desena: de cada 10 cebes, una, i de cada 10 "brasos" d'all, un.

9) *Sobre els porcs*.²⁸

Dels porcs que "parixen de la ventrada", se'n dóna com delme "un gorri-net". Però el rector adverteix que, segons un Capbreu fet a la Vila pel comanador, solament es dóna un porquet de la primera "ventrada" de l'any, i que la segona és franca.

A.3 Els delmes dels terratinents veïns de la Fatarella i de la Pobla de Massaluca

El document es refereix també i per separat als delmes que satisfan els terratinents habitants de la Fatarella i de la Pobla de Massaluca.

1) *Els de la Fatarella*.²⁹

Els terratinents habitants de la Fatarella delmen de la mateixa manera que els que són veïns de Vilalba.

Això no obstant, i pel que fa al gra, se'ls pot autoritzar a endur-se'l en garba a la seva vila; però ho han de demanar a un dels col·lectors del delme; en altre cas, "los executen".

25. Capítol VI.

26. Capítol VII.

27. Capítol VIII.

28. Capítol XII.

29. Capítol IX.

Si no s'enduen el producte, o tot i volent-ho fer no se'ls autoritza, estan obligats a avisar perquè els col·lectors vagin a les seves heretats a delmar; si no ho fan així, *"també cauen en pena exsecutar-los"*³⁰.

2) *Els de la Poble de Massaluca*.³¹

En aquest cas, els terratinents habitants a la Poble de Massaluca *"no porten los fruyts"*, sinó que els delmen a la mateixa vila. Fins i tot les olives es molen a la Poble.

Cada beneficiari del delme ha de llogar la seva *"cavalcadura"* per al transport, i els seus col·lectors han d'anar a la Poble a recollir la seva part. Com a compensació, cada col·lector rep una onzena part (sembla que de la part del delme que li correspon). Així mateix, es dóna a cada un, de jornal, 2 rals i 6 mesures d'ordi per tot un dia, o la meitat si s'hi dedica mitja jornada; quan es tracta de vi i oli, solament se satisfi aquella suma de diner, sense la mesura d'ordi.

B) Els drets econòmics per festivitats i cerimònies

Ens referim a drets econòmics que percep el rector i altres sacerdots beneficiats de la Parròquia, per raó de les diferents celebracions religioses del poble.

B.1 Els beneficiaris d'aquests drets³²

El rector que redacta el nostre document deixa molt clar en un dels seus capítols que els drets econòmics per celebracions religioses s'han de repartir entre el titular de la Parròquia i aquell beneficiat resident al lloc (per alguna fundació o capellania) i que ja *"ayga cantat missa"*, de manera que no és suficient que estigui ordenat *"in sacris"*.

B.2 Els drets que perceben el rector i els beneficiats

El document fa relació dels drets econòmics que perceben el rector i els beneficiats, segons la celebració o la festivitat de què es tracti. A més de les

30. Es fa referència a una execució, i suposem que es tracta de la imposició d'una sanció econòmica.

31. Capítol X. A més de tot l'exposat, els terratinents habitants de la Poble de Massaluca estan obligats a col·laborar en els treballs de reparació de l'església de Vilalba (SERRANO, *ob. cit.*, pàg. 97).

32. Capítol XXI.

cerimònies que hi consten d'una manera general (com enterraments, bateigs), es fa una llista, per mesos, de les festivitats que se celebren (indicant, en el seu cas, què perceben els capellans).

*1) Pels enterraments:*³³

En principi, s'assenyala que el rector no percep cap dret pel toc de campanes en els funerals.

Després es distingeix segons qui sigui el difunt. Així, si és un "albat" (un infant sense ús de raó), el rector no cobra cap dret per enterrar-lo, i toquen les campanes "chiquetes"; si es tracta d'un nen "de comunio", tampoc, i toquen les campanes "groses".

Però, si el difunt és un adult, aleshores el rector cobra 17 sous i 6 diners, i el beneficiat que l'assisteixi 15 sous i 6 diners. D'aquest import s'aplica, almenys: per l'extremaunció feta de dia, 1 sou; pels oficis d'enterrament, lletania cantada a casa del difunt, dur el cos i celebrar missa "de l'obit", 5 sous, i 6 més per les misses cantades de "ter dia, novena y cap de ayn, ab lletania y hores de la Creu". Si l'extremaunció s'ha d'administrar de nit, aquell import s'incrementa en 1 sou més.

Així mateix, si es tracta d'adults, les campanes han de tocar 3 cops si és home, i 2 si és dona (a manera d'avís, suposem). A més, es toca una vegada quan el sacerdot va a buscar el cadàver a casa, i una altra en el moment de posar-lo a la seva sepultura. S'afegeix que quan es va a buscar el difunt a casa seva, allí, a l'entrada, es resa una absolta.

Altres aspectes del ritual són:

- Que a la missa funeral "de obit" els assistents donen "en la yglesia" un diner cada un.

- En les misses de tercer dia, novena i cap d'any, els homes ofereixen una malla, i les dones un pa i una candela. I si en aquestes cerimònies intervenen diaques i subdiaques, es dona un sou per cada concelebrant, i el total recollit es reparteix entre el rector i els beneficiats que hi han intervingut.

- Si s'encomana la celebració de "vespres de difunts", s'ha de donar un sou per capellà celebrant i s'han de fer "a posta de sol". Així mateix tocaran les campanes grosses, com cridant a missa, fent primer un repic i després "tocant batallades", "y ab la señalera se fa señal, asso es la nit antes que se an de dir les misses, i l'altre dia".

L'autor del nostre document també explica que antigament, quan se celebraven les misses de terç dia, novena i cap d'any, el rector donava a cada

33. Capítol XIV.

beneficiat resident que hi intervenia, 3 pans. Però aquest ús fou suprimit per un rector anterior, mossèn Josep Ferrer, arran d'un conflicte que es va produir amb els beneficiats del lloc³⁴.

2) *Per les absoltes:*³⁵

Els drets establerts per absoltes resades són sempre del rector, a excepció de les que es fan dir per Tots Sants i per la festivitat dels difunts; aleshores s'han de repartir amb els capellans que hi intervenen.

El document es refereix també a uns acords sinodals i a "*una constitució*" del que fou bisbe de Tortosa, Justino Antolines de Burgos (entre els anys 1628 i 1637), que ordenen "*als beneficiats les absoltes fesen y les donasen (els drets) als retors*". El capítol del document corresponent acaba assenyalant que a Vilalba els drets són del rector, i que els beneficiats "*les fan quant diuhen missa*".

3) *Dels bateigs:*³⁶

Pels bateigs, com a mínim, el padrí ha de donar 1 diner i la padrina 9. Aquests diners són, però, per al rector.

4) *Drets per la celebració de les festivitats establertes:*

Es tracta aquí de les festivitats que se celebren cada mes, per les quals en uns casos es perceben uns drets determinats, i en altres no. Algunes festivitats són "*decretades*" (oficials), mentre altres són de devoció popular. Vegem quines festivitats se celebren a Vilalba, mes per mes.

4.1 El mes de gener:³⁷

- Per cap d'any, el dia 1, "*y a yndulgencia plenaria del Nom de Jesus*". Per aquesta festa hi ha un predicador i un confessor, i es recorden els nascuts i els difunts de l'any anterior. Es fa processó, i la missa "*se diu .. ab diaca y subdiaca*". En tot cas, és una festa decretada i no es paga res. Es toquen totes les campanes durant la missa i les vespres; s'afegeix que "*se ynsensa*".

- Per Reis, la missa també és amb diaques. Allò que ofrenen les dones va destinat a la Confraria de sant Sebastià, i a canvi la Confraria dóna al rector 2 perdus. També es fa processó, però és una festa decretada i no es paga res. Aquest dia se segueix el mateix ritual que en l'anterior, pel que fa al toc de campanes i a l'incens.

34. Capítol XXI.

35. Capítol XV.

36. Capítol XVI.

37. Capítol XXII.

- La festa de sant Maure, “*de devocio*”, en la que es fa “*missa del poble a punta de sol*” (el dia 15).

- Se celebra també la festa de sant Antoni Abad. La vigília es resen completes i es prepara l’altar del sant. A la diada, “*festa de vot de poble*”, hi ha missa matinal cantada; com a almoïna, el majoral del sant dóna 5 sous. Després se celebra la missa major, i processó, llavors el rector o el vicari rep 1 sou 6 diners, i els altres capellans 1 sou cadascun. A la missa major, els jurats (representants municipals) deixen “*un redort cada u*”

- Les festivitats de sant Sebastià i sant Fabià se celebren amb un ritual similar al de sant Antoni Abad. Hi ha també un majoral de sant Sebastià, que paga els mateixos drets per la processó. La missa és amb diaques, i el majoral s’encarrega de dur un predicador i un confessor. En la diada del seu sant, els membres de la Confraria guanyen indulgència plenària “*y remissio de tots sos pecats*” en virtut d’una butlla del Sant Pare. L’endemà de la festa de sant Sebastià se celebra una missa pels confreres difunts, i toquen totes les campanes, pagant-se 7 sous 9 diners al rector, i 3 sous als altres capellans. Per acabar, “*ab la creu alta*” es resen tres absoltes per l’església.

4.2 El mes de febrer:³⁸

- Se celebra la festa de la Purificació de Nostra Senyora. La vigília, toquen totes les campanes. Durant la missa es beneeixen les candeles que el sagristà ha repartit entre els assistents (són de 3 pams de llargària). Hi ha processó i no es paga res.

- Sant Blai és una festa decretada. El rector percep, però, 1 sou 6 diners, i els altres capellans, 1 sou. Se celebra una missa matinal en la qual el rector beneeix “*fruytes, pa y altres coses que la gent porta a la yglesia*”. Hi ha processó.

- També se celebra la festa de santa Agueda; “*diu lo retor missa conventual a les 9 hores*”, i, ja acabada, es beneeix el pa i aigua que les dones porten a l’església.

- Santa Apol·lònia és també una festa de devoció, però solament se celebra missa conventual “*a punta de sol*”.

4.3 El mes de març:³⁹

- Les festes de sant Tomàs d’Aquino i sant Josep, són “*de devocio*”.

- Se celebra la festivitat de l’Anunciació de la Verge Maria, amb missa després de la processó. En aquesta diada es toquen totes les campanes, i es “*diu lo aniversari del Roser*”

38. Capítol XXIII.

39. Capítol XXIV.

- El 15 és la festa de santa Madrona, amb processó que es fa “*de fora la vila*”; es paga al rector 1 sou i 6 diners, més 1 sou per cada capella⁴⁰.

4.4 El mes d'abril:⁴¹

- El 23 se celebra la festa de sant Jordi, “*solemne de precepte ab octava de 1 clasis*”⁴².

- Per la festa de sant Marc es fa processó a “*punta de sol*”, i es va al “*Monte Calvari*”, i finalment la “*comemorasio de la Creu*”.

4.5 El mes de maig⁴³:

- El primer diumenge del mes se celebra la festivitat de la Mare de Déu del Roser, amb solemnitat. Es toquen totes les campanes, i la Confraria del Roser porta predicador i confessor. La missa es diu amb diaques, i la vespra es fa processó. El rector benecix les candeles de la Confraria.

- Diada de la Santa Creu, en la que es benecix tot el terme municipal. Es va en processó fins al lloc on es troben els molins de vent.

4.6 El mes de juny⁴⁴

- El dia 13 se celebra la festa de sant Antoni de Pàdua, “*de devosio*”.

- El 24 és la Nativitat de sant Joan Baptista, i es fa processó per tota la vila.

- El dia 25 és la diada de sant Eloi, però no és de precepte i ja no es fa processó, com abans.

- Per la festa dels sants Pere i Pau també es fa processó pels llocs acostumats, i no es paga res.

40. La devoció de Vilalba per santa Madrona deu ésser antiga. Així és quan en un retaule de l'església vella de Gràcia, fet entre 1435 i 1440 (obra del valencià Jaume Baço “*Jacomart*”, pintor a la Cort d'Alfons el Magnànim, a Nàpols), santa Madrona figura al costat de l'epístola (RINCON, W, i altres, *La iglesia gòtica de Nuestra Señora de Gracia y las Ordenes Militares del Temple y de San Juan de Jerusalén en Vilalba dels Arcs*, Col·lecció “Vilalba dels Arcs camina a Berrús”, Unió Aragonesa del Libro, S.L., Saragossa (1981), pàg.15.

En canvi, Dolors CABRÉ MONTSERRAT considera que l'origen de la seva devoció a les comarques de la Terra Alta i Ribera d'Ebre és molt més recent, per la influència que exerceix l'Orde dels Caputxins a la zona, al llarg del s. XVII fins a primers del s. XVIII (*Santa Madrona*, Centre d'Estudis Comarcal de la Ribera d'Ebre, Miscel·lània núm. 6, Montblanc-març/1988-, pàg. 24).

41. Capítol XXV.

42. La festa de sant Jordi, el 23 d'abril, fou instituïda per Alfons IV a les Corts celebrades l'any 1456; i el Concili Provincial convocat a Tarragona l'any 1664 recull que “*se fa festa de precepta per tots los habitants en lo Principat*”, i s'explica que “*quan en las guerras y batallas que los antichs catalans tinguieren ab los moros, vensent y expellint los fonch vist lo sant pelear en ellas*” (Arxiu de la Catedral de Tarragona, Secció Concilis Provincials, vol. 37, fol. 38, 39, 179 i 180).

43. Capítol XXVI.

44. Capítol XXVII.

4.7 El mes de juliol:⁴⁵

- El dia 2 es commemora la Visitació, i es fa processó.
- Se celebra també la festa de sant Bonaventura.
- Per santa Magdalena es diu missa matinal cantada, i el majoral de sant Antoni dona 5 sous. Després es fa processó, i es paga al rector 1 sou i 6 diners, i a cada beneficiat, 1 sou⁴⁶.
- En les festes de santa Anna i dels sants Abdó i Senèn es fa processó i es paguen els mateixos drets que per l'anterior. Però la diada dels dos últims sants ja no és de precepte, i la seva processó es fa de bon matí, després de la missa conventual.

4.8 El mes d'agost:⁴⁷

- El dia 2 se celebra la festa de l'Àngel, amb processó de bon matí i després missa resada.
- Per sant Domènec ("*Domingo*") la missa es fa "*a punta de sol*".
- Se celebra la festa de sant Llorenç, amb processó per tota la vila, en la qual "*se porta la reliquia del sant*"; i la missa es diu amb diaques. No es paga res per aquestes celebracions.
- El dia de l'Assumpció se celebra missa amb diaques i es fa processó per tota la vila, cantant el salm "*In exitu Israel de Egipto*".
- Ve després la festa de sant Roc, "*votada lo any 1650, .. per lo contagi de dit ayn*"⁴⁸. Es diu missa matinal cantada, i processó per la qual es paga al rector 1 sou 6 diners i als altres capellans 1 sou a cadascú. El "*basiner*" de sant Antoni dona 5 sous.

45. Capítol XXVIII.

46. Encara no es fa referència a la processó que, anualment i tradicionalment, celebren els veïns de Vilalba a l'església de Santa Maria Magdalena de Berrús, el dissabte "*in albis*". Tradició que és compartida amb els habitants de Riba-roja d'Ebre (el dilluns de Pasqua de Resurrecció) i la Poble de Massalua (el segon dissabte després de Pasqua de Resurrecció). D'altra banda, hem de dir pel que fa a la Poble, que la seva processó no ens apareix documentada fins el 1760 (SERRANO, *ob. cit.*, pàg. 220).

47. Capítol XXIX.

48. Sant Roc és considerat protector davant d'epidèmies i malalties contagioses en general. Quan el nostre document diu que la seva festivitat va ser "*votada lo any 1650*", es refereix, sens dubte, a l'epidèmia de pesta bubònica que afecta aquell any el Principat, enmig de la guerra que se segueix contra Castella (vegeu VILAR, PIERRE, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona (1965), vol. II, pàg. 348, on aquella epidèmia de pesta és considerada com "*la més terrible epidèmia de la història moderna catalana, comparable potser a la del 1348*"; i també una interessant publicació recent de FORN SALVA, FRANCESC, "*Déu Nostre Senyor vulla alsar la mà de aquest asot del contagi*"/*Una aproximació a l'epidèmia de pesta bubònica de 1650-1654 al terme del castell de Montpalau, al terme del castell de Palafoles i a Mataró, Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró -1993-*).

Afegim que sant Sebastià, objecte d'una gran devoció a tota la zona, és també un sant protector contra la pesta.

- Altres festivitats són les de sant Lluís i la Degollació de sant Joan Baptista.

4.9 El mes de setembre⁴⁹:

- La festa de la Nativitat de la Mare de Déu; processó i missa amb diaques.

- Una altra festivitat és la de les "*Llagues de sant Francesch*", que és de devoció.

- Celebren també els sants Cosme i Damià, amb processó; es paguen 18 diners al rector i a cada capellà 1 sou.

- I també és de devoció la diada de sant Jeroni.

4.10 El mes d'octubre⁵⁰:

- El primer diumenge es torna a celebrar la festa del Roser (es fa també el maig), amb missa en la qual intervenen diaques, i processó a la tarda.

- Sant Francesc, festa de devoció, se celebra missa "*del poble molt mati*".

- I també se celebra la diada de santa Teresa, el dia 15.

4.11 El mes de novembre⁵¹:

- El dia de Tots Sants es diu missa amb diaques, i es fa processó (no es paga res). A la tarda, acabades les vespres del dia, se'n resen pels difunts, toquen totes les campanes i després, absoltes generals al peu de l'altar (major ?), a la porta principal de l'església i una també a la porta que dóna al cementiri ("*al fossar*"). Encara es tornen a resar absoltes a l'església, i finalment es canten, un cop més, en el "*vas dels capellans*". Tota la nit, vigília del dia dels difunts, toquen les campanes.

- El dia dels difunts es diu missa "*del poble a punta del dia*", amb diaques (anunciada amb una "*campaneta*"), i després es resen les absoltes.

- Aquest mes també se celebra la Presentació de Nostra Senyora.

4.12 El mes de desembre⁵²:

- El dia 4 és la festa de santa Bàrbara, amb processó per la qual es paguen 18 diners al rector i 1 sou als altres capellans.

- El dia de la Concepció es diu missa amb diaques i processó, sense pagar res.

- El dia després de la Concepció, se celebra missa aniversari pels confreres difunts del Roser, i es toquen totes les campanes.

49. Capítol XXX.

50. Capítol XXXI.

51. Capítol XXXII.

52. Capítol XXXIII.

– Se celebra també “*lo dia de la Expectacio*” de la Mare de Déu, el 18 de desembre.

– Una altra festa és la de santa Llúcia, amb missa de bon matí a la Confraria (Gràcia ?).

– La vigília de Nadal, a les 12 de la nit “*se toca a les matines*”, i a la 1 “*se fa senyal y se comensan matines, y a les laudes se toquen totes les campanes y se fa senyal a la missa del Gall*”.

– Per Nadal, es diu missa matinal resada, i després missa major amb diaques. També es fa processó, per la qual no es paga res.

– Per sant Esteve es diu missa amb diaques, i per sant Joan Evangelista, amb diaca i subdiaca.

5. De les festes “*movibles y Quaresma*”:⁵³

5.1 Per la Quaresma:

– Al rector li correspon dur un predicador per aquest període.

– El dia de Cendra, el rector beneeix la cendra; a ell li correspon posar-la “*al peu de l’altar, als homes*”, i un altre capella “*al cap dels banchs a les dones*”.

– “*Los dies de faena que’s predica, lo retor diu la missa del poble ans de eyxi lo sol, y acabant de dir missa done la benedicio al predicador*”.

– Els dies de Quaresma, a partir del primer dissabte i a les 11 es toquen les campanetes, i després la campana grossa fa tres tocs de “*batallades*”.

– També el primer dissabte de Quaresma i després cada dia d’aquest període, a la tarda es resen completes, i es toquen les campanes grosses, amb el senyal de “*batallades*”.

– “*La Vera Creu se fa los dies de fuyena acabades completes, .., y lo dimecres acabada la missa maygor se fa la Vera Creu, y despues se fa una proseso per la yglesia*”.

– El dimecres sant es resen matines a les 4 de la matinada.

– El dijous sant “*se fa la salpasia, y la fan los capellans*”, portant cada un el seu “*salpasiet*”. Així es passa per tota la vila recollint ous o diners, i tot el que es reuneix es reparteix entre el rector i els altres capellans, a parts iguals. En aquesta festivitat se celebra missa cantada “*ab traques*”, a les 10 del matí, amb sermó, i després es posa “*Nostre Senyor Jesuchrist en lo monument; (i) al peu de l’altar se diuhen vespres resades*”. A les 5 de la tarda l’escolà va per la vila “*ab un tornet*” avisant els capellans.

– El divendres sant es comença amb “*lo ofisi a les 9 hores, .., va lo escola per tota la vila ab un tornet avisant los capellans, y se diu lo passi cantant*”. Se celebra l’adoració de la Creu, i els donatius que es recullen són per al rector (tant els dels homes com els de les dones). Acabada la cerimònia, es resen vespres al

53. Capítols XIII i XXXIV.

peu de l'altar (major ?). Després, a les 4 de la tarda, les maitines, i l'escolà l'encarregat d'avisar abans els capellans per tota la vila.

- El dissabte sant, els oficis comencen a les 8 del matí. Es canten "*totes les propheties*" i es fa la benedicció de les fonts (del terme ?). Se celebra missa cantada, i la vespra es resen completes.

- El dia de Pasqua es diu missa amb diaques, i es fa processó (no es paga res). El dilluns de Pasqua se celebra missa, també amb diaques.

5.2 Pel que fa a les festes "*movibles*":

- De les Lletanies, en que es fan processons: el primer dia fins a la Creu (de camí) de la bassa bona; el segon, fins a la Creu dels molins de vent i a "*les crevetes de ferro a la Fornada*" on també es resa una absolta; i el tercer dia es va a la Creu de la Font. "*Se adverteyx que a les Creus grans de pedra se fa comemoracio de «Cruse», ab una orasio*".

- Per la festa de l'Ascensió es fa processó (no es paga), i missa amb diaques. Es toquen les campanes "*com en les de mes solemnes*".

- La vigília de la Pentecosta es fa processó (tampoc no es paga), amb diaques.

- Per la festa del "*Corpus Christi*" es fa processó per tota la vila, "*y se porta lo Santissim ab un tabernacle dos sacerdots*" (no es paga). "*Tota la octava se diu tersia, missa cantada, vespres y completes*". "*Y se te patent lo Santissim a tersia y missa*". Tots els dies de la octava, que se celebra, "*se trau lo Santissim en la custodia a l'altar, que altres dies sols se obre lo sacrari*". "*Lo cap de la octava, acabada la missa, se fa proseso per la yglesia y se entre per la altra porta*".

- Cada primer diumenge de mes es fa la processó del Roser.

- Cada mes se celebra un aniversari d'Ànimes, toquen totes les campanes, es resen tres absoltes i es fa processó.

5.3 El "*passi*" dels jurats de la Universitat local:⁵⁴

D'altra banda, la Universitat (el Municipi) de Vilalba té encarregat al rector "*ab los preveres residents*", per mitjà d'un conveni, un "*passi*" que "*fa dir la Vila de Vilalba de Santa Creu de mayg fins a Santa Creu de setembre*". Per a això es donen 10 sous, a repartir entre els sacerdots "*que la diuhen*".

54. Capítol XXXV. El "*passi*" o "*passio*" consisteix en la narració evangèlica de la passió de Jesucrist, recitada o cantada, durant les misses que se celebren (suposem que en el període que s'indica, de maig a setembre).

C) Els béns de la Rectoria⁵⁵

El document que presentem també aporta una relació de béns de l'“Abadia”:

– Al celler hi ha 3 cubes de vi; en una, de 130 cànters de capacitat, se n'hi posa, mentre les altres dues estan buides. Totes tenen “*sos y dogues*”.

– Hi ha també una sala amb “*un aparador o estanch de fusta, ab unes lleyxes dalt, com una escaleta, y baix dos armariets ab ses portetes*”.

– Una caixa de noguer, “*ab pany sens clau, a hont estan totes les escriptures de la Abadia de Vilalba*”.

– La mateixa Rectoria té annexos un hortet i un corral.

– També té dues sitges per a gra, a la plaça “*retulades del nom rector*”. Una es troba a la part de la casa de Teòfil Mestre, i l'altra tocant a la casa de Pere Tarragó.

– Una heretat a la partida de Vall de la Badia, “*campa bancals*”, que limita amb les de Gabriel Vernet i Pere Tarragó. Aquesta finca és franca de delmes i primícies, i de tota càrrega.

– Un hortet dins la vila, prop del Portal de la Font, que limita amb la casa dels pobills de Ramon Peris, amb la dels pobills de Sans, carrer de la Font, i amb un carreronet al que també dóna l'Abadia. El rector paga per aquest hortet 2 mesuretets de blat cada any per cens, i com que la té arrendada cobra 2 pollastres.

D) Sobre rendes i almoines

D.1 La renda deixada pel bisbe de Tortosa, Gaspar Punter⁵⁶

Del capitulat que veiem destaca l'existència d'una renda concedida per mossèn Gaspar Punter Barrera, antic rector de la Parròquia de Vilalba i després bisbe de Tortosa (1590-1600).

Aquest bisbe, en morir, deixà a favor de la Parròquia una renda censual de 15 lliures, com a pensió d'un censal constituït al seu favor per la Universitat de Vilalba, de 300 lliures.

Aquella pensió era administrada pel rector i els jurats de la Universitat, i s'havia de destinar així:

55. Capítol XI.

56. Capítol XX.

- Per a 4 “*matines*” que es feien a l’església, i se citen les que s’havien de fer la vigília de la festa de l’Assumpció, la vigília de Tots Sants i la nit de Nadal. Cada vegada s’havien de pagar 2 sous al capellà “*que assesteyx*”.

- I la resta, per a ornaments de l’església.

En l’administració d’aquella renda “*te tanta veu lo retor com los dos jurats, y no avenint-se, lo vicari general del senyor bisbe de Tortosa entra en tercer vot*”.

D.2 Les almoines establertes⁵⁷

El rector i els jurats de la Universitat administren conjuntament dues almoines (suposem que establertes per mitjà d’alguna fundació), que es reparteixen als pobres: una el dia de Pasqua de Resurrecció, i altra el dia dels difunts “*a la porta de la yglesia*”.

E) Sobre l’església i els ornaments⁵⁸

El nostre document informa així mateix de qui es responsabilitza de l’adquisició i el manteniment dels ornaments, i de la conservació de l’església.

D’una banda, s’indica que la Vila o la Segrestia (constituïda amb una fundació particular, amb rendes pròpies), una o altra en definitiva, es fan càrrec de:

- L’adquisició de “*los camis, casulles, frontals, ..., corporals, purificadors, capides, donar sera per a dir missa, neteygar los camis y tot lo demes es necessari en la yglesia, .. de propi gasto*”.

- També es fan càrrec de les campanes i d’“*adobar la yglesia*”.

Per la seva part, el rector té els deures de:

- Fer netejar “*los corporals, purificadors y capida*”. Concretament hi passa tres aigües, i ho “*posa al conca al fossa, per no aver-i en esta yglesia pessina, y los fa neteygar a son gasto*”.

- També van a càrrec del rector “*les cordes a les campanes, ..., y compra sallispiets .. per a fer los ofisis*”.

57. Capítol XXXIV (els dos últims apartats).

58. Capítols XVII, XVIII i XIX.

APÈNDIX

1700 (?). Vilalba

Llista de delmes i drets eclesiàstics que percebia l'església i cler de Vilalba (avui "*dels Arcs*"), sobre els fruits i bestiar que es criava al terme i pels serveis religiosos que es feien, respectivament, així com relació de béns de la Rectoria, rendes i altres usos. Aquest resum s'elabora a partir d'un "*llibre de costums*" i altres "*papers vells*" existents aleshores a la casa Abadia. *Arxiu Parroquial de Vilalba dels Arcs, Secció Delmes, document únic.*

"Nota: De memories entre la vila de Vilalba y los retors que seran en dita vila, que se ha trobat en papers vells o llibre de costums per a en lo esdevinidor.

(I) Capítol I. De fruyts

Los fruyts y renda del retor constesteyx en Vilalba en blats, ordi, mestures bladoses, sentenos, vi, oli, cordes, sebes, alls, llegums (so es guixes, fesols, ciurons, pesols, panis menut, panis gros, dacxa), canem, safra. Se delma a la dena, so es, de deu una, trahent la llavor davant part, que ve a estar a la onsen. Que lo terme es delmari, que aqui entra la part del retor en esta forma: que del delme se'n fa quatre parts yguales; los dos se donen al camarer de la Ceu de Tortosa, y de les dos la una se dona al comanador de Vilalba, y la altra part que es la quarta part al retor de Vilalba. Los grans com es blat, ordi, mixtures, senteno, se donen a les heres, que tot se done ab gra. Los que arrepleguen los grans son lo camarer o son colector, va ab sa cavalcadura, y lo retor enbia un arriato lo escola, y lo comanador lo batlle, delmant lo colector del camarer dos heres, lo batlle una hera, lo escola una hera. Y tots los grans se posen en les sitges de la plasa, y se paga de lloguer de cada sitga una quarterola de gra, del que en la sitga posen. Y acabat lo batre, parteyxen los grans, que es lo endema de sant Berthomeu, a 25 de agost; acostumen llogar quatre homens per traure los grans y mesurar-los, y donen a cada home tres reals de jornal per cada dia; mes per portar los grans se parteyxen en fer llogar sis dones y se dona a cada dona un real per jornal. Y en la vesprada se'ls dona de refresh unes coques ab oli comprant dos reals de pasta y se'ls dona vi; y entre dia se'ls dona vi; tambe quant baten, se'ls sol fer un garrafo de vi y altre de aygua ab neu. Y cada un paga per los fruyts se'n porta y los solatjes de les sitges se parteyxen per yguales parts.

(II) Capítol 2. De la verema (vida ynfra folio 27 ibi posita)

La verema se delma a la dena, que es de deu carregues una per al delme, y se posa dita verema en los trulls de la Abadia, Camareria y castell del comanador. De la verema se paguen los ports de portar-la. Al dia de vuy se'n pert molta de verema per mala curiositat y abusos que's fan. Me han referit persones de credit que an oit dir als vells que hera com a consert pagar-los y no deyxar-ne. Pagaven 6 dines de prop, y un sou de lluin, y lo mes apartat a real. Al dia de vuy pagan de cada carrega un sou sent de prop y de lluni a real la carrega, com es de les Novenes, Ballesters, Barranchs d'en Compte, y altres partides del terme. Y com y a coectors mal curiosos que poch se'ls dona que's perda la verema, per quant lo camarer y comanador arrendan, tota la perdua y treball cau sobre lo pobre retor, que a de cuydar en fer arregar la que's deyxen encara que paguen cada un de la verema deyxen, per lo que'ls toca que los ports estan en 12 o 16 sous, que's cosa considerable, y la verema que's pert per los trosos es molta. Posada la verema en los trulls, se bisen y se rompen en unes barres y donen a un home de pisar dos cantes de vi de cada trull del mateyx trull, y quant se mesura donen al qui lo mesura dos cantes de vi de cada trull, tot de comu y de carregar-lo cada u, los porta a ses cubes. Acceptat que lloguen homens de gasto de tots per traure portadores, los revins que's de la aygua que y posen los parteyxen y tambe la brisa. Advertint si deyxen la verema, han de avisar als coectors o als que tenen cuydado de arregar-lo. Sobre lo capítol de la verema se advertex lo any 1648 o 1649, troban-se en esta vila lo camarer (...) Matheu Thomas y lo coector del señor camarer y yo, lo retor miser Gironi Coll, se feu concert durador a beneplacit dels sobre dits y de la Universitat de la present vila de que's delmas de tretse una, y tinguesen obligasio de portar lo delme de dita verema en los trulls del delme francament, sens pagar cosa alguna dels gastos.

(III) Capítol 3. De les olives (vide nota posita folio 27)

Les olives se delmen a la dena, que es de 10 cabasos un per al delme; que segons me han referit les olives totes les portaven a la vila y altres al moli, com se fa ayxis vuy sens ningun interes. Com de fer molts o la major part les porten o al moli de l'oli o a ses cases, alguns de poca consensia les deyxen per les heretats, no sabent si les poden deyxar que moltes voltes n'e deyxen un o dos que es lo que tocara al delme, lo que se ha entroduyt malament. A mi no'm toca aviriguar estes coses, basta ser precepte de la Yglesia pagar delmes y premissies sens fer ningun frau, y aver excomunicacio maygor "*ypso facto yncurrenda*", diu estar obligats a dir als qui governen lo delme de les olives que's deyxen en quines heretats y no manifestar-los no paguen be y lealment lo delme.

Y lavors se embie a buscar les olives, empero a de donar a l'amo de la heretat si les porta que de eyxa manera seria entroduyr gravamen per al delme, en lo moli y a un graner a l'entrar de la porta a la ma dreta, y en ell se posen les olives. Y mentres se fa una molta per tota la vila de cada casa, se molen les olives del delme estan ple lo grane, y se lloga un home de comu per fer moldre les olives. Per cada molinada se gasta miga carrega de lleyna y vuit carregues de aygua a quatre cantes per carrega; se sol donar algunes estrenes als molines, com es un parell de conills per cada molta que's molen les olives de tot lo graner; y lo demes gasto de moldre les olives es conforme molen los de la vila.

Sobre este capitol de les olives nota: Que avent volgut tornar a deyxar alguns del poble per los ca(m)ps, y es mes sens avisar y tot asso contra tota consciencia, per so mirant al be de les Animes y no per altra cosa, sent camarer lo doctor Prononosa y Marti, comanador fray don Vicent Minuarte y retor yo miser Pere Coll, se feu convenit durador a beneplacit dels ynteresats en lo delme y de la Universitat de la present vila de Vilalba de que lo delme se pagas a la dotsena so es quedant onse per a l'amo y lo que fa dotse per al delme, y que de esta manera tinguesen obligasio tots de portar les olives al moli y alli pagar com es dit. Fonch fet lo dit convenit entre les sobre dites parts ayn 1685.

(IV) Capítol 4. Del safra

Lo safra se delna a la setsena per raho lo delmen en bri, so es de 16 quarteres una, de 16 quarts un, de 16 argensos un. Y tot lo que es se parteyx en quatre parts, com dalt esta dit. Se sol pesar en casa de la Vila, per raho y a alli pes, y se fa una crida donant un diner al corredor. Se manifeste lo safra cada un te y ayxi se fa de les olives.

(V) Capítol 5. Dels cordes

Los cordes se delmen a la dena, so es de deu cordes un per al delme. Y se porten los corderets en los corrals dins de la vila y se delmen la darrera festa de la Pasqua de l'Esperit Sant, y se lloga un home per delmar-los, y se li dona 4 sous de comu. Y cada un porta un home per a portar-los al corral, y despres los partim a sorts donant a cada un lo que li toca, partint-los a quatre parts.

(VI) Capítol 6. Del canem

Los canems se delmen de deu menades una per delme, y deyxen les menades en los trosos de ahont se fa lo canem. Y de conformitat los que administren lo delme lo van a buscar ab cavalcadures, y quant lo tenen tot junt lo parteyxen y'l posen per tolls de aygua davall la orta de la Pobla.

(VII) Capítol 7. Dels llegums

Los llegums se delmen a la dena, so es de deu quarteroles una, de deu mesurets un. Y son guixes, fcsols, pesols, siurons, panis menut y dacsca.

(VIII) Capítol 8. De les sebes y alls

Les sebes y alls se delmen a la dena, so es, de deu sebes una, de deu brasos un.

(IX) Capítol 9. Dels terratinents de la Fatarella

Los terratinents de la Fatarella delmen de la propia manera que dalt esta dit, y paguen de tots los grans baten en dit terme. Y ab llicensia nostra, los donam lloch per a delmar, ab obligacio de portar tots los grans a les sitjes. Si volen portar en garba a la Fatarella al seu terme, mos venen a demana llicensia o del colector del camarer, o del batlle o del rector; y los se'n porten al terme de la Fatarella sens llicensia nostra los executen. Y ayxi tambe per a delmar en lo nostre terme, no's demanen llicencia y no demanan la. Y traent lo blat de la hera sens cridar-nos a delmar,

tambe cauen en pena executar-los. Y si no volen donar-los llicensia de una manera ni altra, com dalt esta dit, tenen obligacio avisar-nos per a delmar, y nosaltres anar-i a buscar dits delmes. La verema y olives en la Fatarella les donen posant cada un un colector y dits collectors busquen la verema y les olives, partint-les per yguals parts, donant a cadau lo que toca; y tambe los canems dits collectors busquen; tambe y a en la Fatarella llegums.

(X) Capítol 10. Dels terratinents de la Pobla

Los terratinents de la Pobla no porten los fruyts sino que en la Pobla posa cadau son colector, y en la mateyxa Pobla delmen los grans, la verema, les olives tambe se molen en la Pobla, safra, sebes, alls, llegums. Y cada colector pren sa part, partint-o per iguals parts, y se dona compte a cada un. Y dels treballs se dona a cada colector a la onsenya, y es a saber: de onse quarteres una, y de onse quarteroles una. Y cadau se lloga cavalcadures, y se'ls dona jornal dos rels y 6 mesures de ordi y si es mitg jornal la mitat, y de l'ordi tambe; lo oli y vi de ports se paga solament, y no se dona ordi.

(XI) Capítol 11. De l'inventari del que es de la Abadia y Retoria

En la Abadia en lo seller bayx tres cubes; en la una se posa vi y es de cent y trenta cantes, en les dos no s'i posa vi; tenen sos y dogues. En la sala un aparador o estanch de fusta, ab unes lleyxes dalt com una escaleta, y baix dos armariets ab ses portetes. Es de la Abadia conforme fa fee lo doctor Aries Arano, olim retor de Vilalba.

Item, una cayxa de noguer ab payn sens clau, a hont estan totes les escriptures de la Abadia de Vilalba.

Item, te en dita casa un ortet y corral contiguo.

Item, te dita Retoria dos sitjes per a posar los grans en la plasa, retulades del nom retor. La una esta a la part de casa Teofil Mestre, y la altra a la part de casa Pere Tarrago, situades dites dos sitjes dins dita plasa de Vilalba.

Item, te dita Retoria en dit terme de Vilalba a la partida diuhen la Vall de la Badia, terra campa bancals; diuhen afronta ab heretat de Gabriel Vernet y ab heretat de Pere Tarrago. Franch de delme y promisia, y de tots drets.

Item, te dita Retoria un ortet situat dins dita vila de Vilalba, junt del Portal de la Font; afronta a part una ab casa dels povills de Ramon Peris, y a part altra ab casa dels povills de Sans, y carrer de la Font, y a part de dalt ab un carreronet afrontant en la Badia. Diuhen que de aquest ortet n'e paga lo retor dos mesuret de blat cada any com los pago, y n'e a de lloguer lo retor dos pollastres.

(XII) Capítol 12. Dels marranchons

Los marranchons que parixen de la ventrada, se paga delme de deu un gorrinet, consta del Capbreu del comanador esta en casa la Vila. Lo Capbreu tinch entes es diferent de la nota sobredita, y que segons ell se paga un marrancho de la primera ventrada quiscun ayn, y parint segona ventrada es esta franca per a l'amo.

(XIII) Capítol 13. Del predicador

Lo predicador te lo retor en la Quaresma.

(XIV) Capítol 14. Dels drets te lo retor dels difunts

Lo retor no te dret de campanes en esta yglesia. Dels albat no te ninguna cosa de enterrar-los. Quant mor un albat toquen les campanes chiquetes; y si es home tres tochs, y si es dona dos tochs. Quant van a casa fan un toch, quant lo posen a la sepultura un altre. Y lo retor los acompanye a casa y a la entrada de ahont porten lo difunt diu una absolta. Als de comunio ab les groses.

Item, de enterrar los cosos de comunio dels tochs no te ninguna cosa lo retor. Del drets de enterro te lo retor deset sous y mig, dich 17 sous 6, y a de dir lo retor missa de obit, misses de tern dia, novena y cap de ayn que son quatre misses, y lo restant donen al rector per tot lo cantar dites misses y lletanies, y hores de la Creu, consistint en esta forma: a l'extremuncia donen al rector y a cada capella un sou de dia, de nit dos sous; oficis de enterro, lletania en casa cantant,

portar lo cos y cantar la missa de l'obit sinch sous, y sis mes de les tres mises cantades de ter dia, novena y cap de ayn ab lletania, y hores de la Creu un sou per cada missa. Tot fa la suma de 17 sous 6 y si es lo extremuncia de nit 18 sous 6 y a cada beneficiat 15 sous 6.

Item, a la missa de obit ofereyxen los que assesteyxen en la yglesia un diner cada persona.

Item, a les mises de ter dia, novena y cap de ayn ofereyxen los homens cada u malla y les dones cada una pa y candela; si y a diaca y supdiaca en les mises de obit de tern dia, etc., donen a cadau que's revesteyx un sou, y se reparteyx entre lo reto y beneficiat dit revestiment.

Item, si fan dir vespres de difunts, donen un sou a cada capella y se diuhen a posta de sol. Toquen les campanes groses, com si se toques a mises fent primer un repich y despres tocant batallades, y ab la señalera se fa señal asso es la nit antes que se an de dir les misses y l'altre dia.

(XV) Capítol 15. De les absoltes

Les absoltes totes les que's diuhen resades son del rector, per ser dret parroquial y besa ma per estitusio de dret, exceptuant que les que's diuen lo dia de Tots Sants a la vesprada y lo dia se fa comemorascio dels difunts, lo rector ab los capellans se las parteyxen. Consta les absoltes ser del retor, com consta dels Sinodos y lo señor don Justino Antolines feu una constitucio manant als beneficiats les absoltes fesen y les donasen als retors. En esta yglesia son del retor y los beneficiats les fan quant diuhen misa.

(XVI) Capítol 16. De lo que se ofereyx de la capida

Lo que ofereyxen los padrins quant se bateja es del retor; lo que dona la padrina nou dines y lo padri un dine, o lo que vol.

(XVII) Capítol 17. Dels corporals, purificadors y capida

Los corporals, purificados y capida fa neteygar lo retor. Primerament lo retor n'e passa tres aygues, y la posa al conca al fossa, per no aver-i en esta yglesia pessina, y los fa neteygar a son gasto.

(XVIII) Capítol 18. De la segrestia, hornaments y de tot lo que se ha de menester en la yglesia

La vila o la segrestia fa los camis, casulles, frontals, campanes, adobar la yglesia, corporals, purificadors, capides, donar sera per a dir missa, neteygar los camis y tot lo demes es necessari en la yglesia, ho fa la vila o la segrestia de propi gasto.

(XIX) Capítol 19. De les cordes de campanes y salispasiets

Lo retor posa les cordes a les campanes de la yglesia, les que son necesaries, y compra salispasiets los que a de menester per a la yglesia per a fer los ofisis.

(XX) Capítol 20. De la administracio tenen lo retor y jurats de Vilalba de les 15 lliures de don Gaspar Punter, bisbe de Tortosa

Lo retor y jurats de Vilalba administren una renda de 15 lliures que deya lo illustrissim senyor don Gaspar Punter bisbe de Tortosa, lo qual esta encarregat 300 lliures sobre la vila de Vilalba. De estes 15 lliures se diuen quatre matines en esta yglesia, y se dona a cada capella que assesteix dos sous en les festivitats se fara mensio en les diades bayx señalades; lo restan de dites 15 lliures se ha de gastar en ornaments de la yglesia. Y te tanta veu lo retor com los dos jurats, y no avenint-se, lo vicari general del senyor bisbe de Tortosa entra en tercer vot. Consta dels actes deya lo señor don Gaspar Punter. Dits actes estan en lo deposit de la yglesia "*videatur*".

(XXI) Capítol 21. De admetre los beneficiats a les destribusions

Fas advertensia a tots los retors y capellans de la yglesia, que ningun beneficiat se admet a les destribusions y per casos de la yglesia que no sia ordenat de sacerdot, de aver cantat missa, que ayxi se pratique en esta yglesia, y ayxi no basta estar ordenat "*in sacris*", que en mon temps ayxi se ha fet, y m'o han relatat los capellans antichs de esta yglesia se ha praticat sempre y en la yglesia no se admes ningun beneficiat a les destribusions que primer no ayga cantat missa.

Item, se advertex que algun temps se donava quant se deyen misses de ter dia, novena y cap de ayn, a cada beneficiat resident tres pans a cada un y lo retor los donava empero los de la casa del difunt los donavan al retor, com o an relatat persones de la vila. Y ans no prengues possessio yo Joseph Ferrer, retor de esta Rectoria, tingueren los beneficiats questio de estos tres pans y digue qui regia la cura de Animes de esta yglesia, que no era obligacio lo retor donar los tres pans, y no se han donat los tres pans ni tampoch los de la casa del difunt los donan. Fas nota que no's donan los tres pans qui regia la cura era mossen Christofol Mestre, que avia mes de 30 anys que estava resident en la yglesia; y tambe mossen Juan Clua me ha referit lo mateix no's donan.

(XXII) Capítol 22. Del mes de giner

A cap de any y a yndulgencia plenaria del nom de Jesus. Y a predicado y confesor en dita diada, y lo retor diu lo any corrent la lletra dominical "*auro aureo numero*" y epacta los nats y difunts de l'any proppasat. En aquest dia se diu missa ab diaca y subdiaca, y a prosesso y se volta per la Carneseria y per la plasa, y esta proseso es de les decretades y no's paga.

Item, lo dia dels Reys la missa ab diaques; la oferta de les dones tantro lo retor la done a la Confraria de sant Sebastia, y la dita Confraria dona al retor un parell de perdius, y no de altra manera. Se fa proseso y es de les decretades; no's paga, se roda per la plasa y per la Carneseria. Y en estes festivitats se toca totes les campanes a la missa y vespre de la vespra y del dia a la missa y vespres se ynsensa.

Item, sant Mauro festa de devocio; la missa del poble a punta de sol, y es a 15 de gine.

Item, sant Antoni Abad, festa de vot de poble, missa matinal se diu cantada. Dona lo maygoral de dit sant 5 sous. A la missa maygor se fa proseso per la plasa y per la Carneseria; al rector o vicari un sou y sis, a cada capella un sou, ayxi esta decretada. A la missa maygo o matinal los jurats ofereyxen un redort cadau, los quals deyxa Antoni Vilanova. Completes la vespra del sant y se para lo altar. Dit maygoral paga esta proseso y completes.

Item, sant Sebastia y Fabia, festa de vot de poble. Se fa proseso per tota la vila, la paga lo maygoral de sant Sebastia, al retor o son vicari 1 sou 6 y a cada capella que asesteyx 1 sou, ayxi esta decretada. La missa ab diaques; porta lo maygoral predicado y confesso; guanyen los confreres yndulgencia plenaria y remisio de tots sos pecats per un bulleto tenen del Sumo Pontifice. Se toquen totes les campanes a les primeres y segones vespres, a completa a la missa y proseso. Lo endema de sant Sebastia se diu aniversari general dels confreres, ab diaques, se toquen a la orasio totes les campanes, y a la missa lo maygoral paga 7 sous 9 y tres sous dels que's revesteyxen. Y ab creu alta se diuhen per la yglesia tres absoltes cantades.

(XXIII) Capítol 23. Del mes de febrer

Lo dia de la Purificasio de Nostra Senyora se diuhen completa. La vespra tocan totes les campanes y a les dos hores y a la oracio y a la missa y a vespres, y en esta festa se fa benedictio de candelas, y de la segrestia se donan a tots una candela de estada de 3 pams de llarga y se fa proseso segons te la yglesia ordenat y es de les decretades, y se va per la plasa y per la Carneseria y no se paga.

Item, sant Blay es festa de vot de poble. Se fa proseso y es de les decretades; se paga al retor 1 sou 6 y a cada capella 1 sou, y va la proseso per la plasa y per la Carneseria. En aqueste dia dita la missa matinal, lo retor fa benedictio en la yglesia de fruytes, pa y altres coses que la gent porta a la yglesia, dient unes oracions y a en un quadernet haont estan les reliquies.

Item, lo dia de santa Agueda festa de devocio, diu lo retor la missa conventual a les 9 hores, fa benedictio de pa y de aygua que les dones porten a la yglesia, acabada la missa.

Item, sant Polonia festa de devocio, diu lo retor la missa conventual a punta de sol.

(XXIV) Capítol 24. Del mes de mars

Sant Thomas de Aquino y sant Joseph festes de devocio.

Item, la Anunsiasio de la Verge Maria missa ab diaques y proseso ans de missa, se va per la plasa y se roda per la Carneseria. Es de les decretades y no's paga. Se diu lo aniversari del Roser, se toquen totes les campanes.

A 15 santa Madrona, festa de vot de poble, se fa proseso, se va per defora la vila, se paga y es de les decretades, al retor 1 sou 6 y a cada capella 1 sou.

(XXV) Capítol 25. Del mes de abril

A 23 sant Gordi, festa solemne de precepte ab octava de "1 clasis". Lo dia de sant March se fa proseso de lletanies, se toca a dita proseso a punta de sol, y se va al Monte Calvari y se acaba de dir la lletania, y despres se fa comemorasio de la Creu. A la tornada se diu "*Non sumus digni, etc.*" y "*O vere Deus ..*".

(XXVI) Capítol 26. Del mes de mayg

La 1ª dominica de este mes se fa festa del Roser. Se toquen totes les campanes a dita festivitatz; porta la Confraria del Roser predicado y confesor, y se diu missa ab diaques; a la vesprada proseso; lo retor beneyx les candeles de la Confraria.

Lo dia de Santa Creu se fa la benediccio del terme; se va ab proseso als molins de vent, y se fa la benediccio conforme esta en lo ordinari de Tortosa; a la Creu dels molins de vent, se fa comemorasio "*Crusem Sanctam etc.*" a una creveta venint al Portal. La viuda Anguera fa dir una absoluta de devosio.

(XXVII) Capítol 27. Del mes de juny

A 13 sant Antoni de Padua, festa de devosio. A 24 la Nativitat de sant Juan Batiste se fa proseso per tota la vila; es de les decretades. Sant Pere y sant Pau se fa proseso per la plasa y per la Carneseria; es de les decretades y no's paga. A 25 sant Aloy de devocio per no ser de precepte, se deyxara de fer la proseso.

(XXVIII) Capítol 28. Del mes de juliol

A 2, la Visitasio, se fa proseso va per la plasa y per lo carrer del Call, y se volta per lo carrer dels Capons y se torna a la yglesia; esta proseso es de les decretades. Sant Bonaventura, festa de devocio. Santa Magdalena festa de devocio; se diu missa matinal cantada; dona lo maygoral de sant Antoni 5 sous; se fa proseso, se paga, es de les decretades, al retor 1 sou 6 y a cada beneficiat 1 sou. Santa Ana festa de vot del poble, se fa proseso, es de les decretades, se va per la plasa y se volta per la Carneseria; se paga al retor 1 sou 6 y a cada beneficiat 1 sou. Sant Abdon y Senent festa de vot de poble y se fa proseso, se va per la plasa y per la Carneseria; es de les decretades, y se paga al retor 1 sou 6 y a cada beneficiat 1 sou. Ara no es de precepte, y de bon mati se fa la proseso y despres diu-se la missa conventual.

(XXIX) Capítol 29. Del mes de agost

A 2 lo Angel, festa de devosio; se fa proseso de bon mati, se va per la plasa y per la cruera, per lo carrer de l'Angel, diuen tornen per lo carrer de la Botera y carrer dels Capons.

Esta proseso es de les decretades y a la tornada diu lo retor la missa del poble resada.

Item, sant Domingo festa de devosio. La missa diu lo reto a punta de sol. La vigilia de sant Llorens se diuen matines per mossen Rovira a les 4 hores de la tarde. Lo dia de sant Llorens se fa proseso per tota la vila, se porta la reliquia del sant; esta proseso es de les decretades y no's paga. Missa ab diaques.

Item, la vigilia de la Assumpcio, matines de la festivitad per don Gaspar Punter, rector que fonch de esta yglesia y despues bisbe de Tortosa. Lo dia de la Assumpcio missa ab diaques; se fa proseso per tota la vila; es de les decretades, no's paga y se canta lo salm "*In exitu Israel de Egipto*".

Item, sant Roch festa de votada lo any 1650. Se ha votat novament per lo contagi de dit ayn. Se fa proseso, se va per la plasa y per la Carneseria y se paga al retor 1 sou 6 y a cada capella un sou. Se diu la missa matinal a san Roch cantada. Lo basiner de sant Antoni paga 5 sous.

Item, la vespra de sant Agusti matines del (...) per don Gaspar Punter, y se dona a cada capella un rel. Sant Lloys y la Degollacio de sant Juan Batiste, festes de devocio.

(XXX) Capítol 30. Del mes de setembre

La festa de la Nativitat de Nostra Senyora se fa proseso per la plasa y per la Carneseria. Es de les decretades; la missa ab diaques. A 17 les Llagunes de sant Francesch, festa de devocio.

Item, sant Cosme y sant Damia festa de vot, se fa proseso per la plasa y Carneseria; se paga al retor 18 dines, y a cada capella un sou. Sant Geroni festa de devocio, lara de sant Pere Arbues (*sic*) les yndulgencies de la Nativitat de Nostra Senyora estan compreses en la fulla seguent.

(XXXI) Capítol 31. Del mes de octubre

La 1ª dominica festa del Roser, missa ab diaques; proseso a la vesprada. Sant Francesch festa de devocio missa del poble, molt mati. A 15 Santa Theresa, festa de devosio.

(XXXII) Capítol 32. Del mes de novembre

La vespra de Tots Sants matines per lo senyor don Gaspar Punter, bisbe de Tortosa; y lo dia missa ab diaques y proseso per la plasa y Carneseria; es de les decretades, no's paga. A la tarde acabades les vespres del dia, se diuen vespres de difunts; se toquen totes les campanes y despues se diuhen absoltes generals al peu de l'altar, a la porta maygor y una a la porta del fossar o al fossar, y despues los capellans ab lo retor diuhen absoltes per la yglesia, y cadau se porta caldereta y salpasiet. Y en la vesprada quant han acabat, diuhen al vas dels capellans una absoluta cantada, lo retor diu les oracions. La nit de Tots Sants toquen totes les campanes tota la nit. Lo dia de la comemoracio dels difunts se diu missa del poble a punta de dia, ab diaques; se fa seynal ab la campaneta, y despues se diuhen absoltes los capellans ab lo retor, y tots junts se les parteyxen per yguals parts exceptuant la oferta.

Item, la Presentacio de Nostra Senyora, festa de devocio.

(XXXIII) Capítol 33. Del mes de desembre

A 4 santa Barbera, festa de vot del poble; se fa proseso per la plasa y Carneseria; se paga al retor 18 dines y a cada capella un sou; es de les decretades. La vespra de la Concepcio matines per mossen Thomas Mestre, lo dia missa ab diaques, proseso per la plasa y Carneseria; es de les decretades no's paga. Lo endema de la Consepso

se diu aniversari dels confreres del Roser, se toquen totes les campanes. La vespra de la Expectasio de Nostra Senyora se diuen matines per mossen Casals, 5 sous. Lo dia de la Expectasio festa de devocio a 18 de desembre. Santa Lluçia festa de devocio; se diu missa del poble de bon mati a la Confraria. La nit de Nadal se diuhen matines per lo senyor don Gaspar Punter. Y se toca a les matines al punt de les 12 hores de la nit y a la una hora se fa senyal y se comensan matines y a les laudes se toquen totes les campanes y se fa senyal a la missa del Gall. La missa matinal la diu lo rector resada. La missa maygor se diu ab diaques, y se fa proseso per la plasa y per la Carneseria; no's paga. Sant Esteve la missa ab diaques. Lo dia de sant Joan, la missa ab diaca y subdiaca.

(XXXIV) Capítol 34. De les festes movibles y Quaresma

Lo dia de Sendra lo retor beneyx la sendra y un capella la dona al cap dels banchs a les dones y lo retor al peu de l'alta als homens. Los dies de faena que's predica, lo retor diu la missa del poble ans de eyxi lo sol y acabant de dir missa done la benediccio al predicador. Los dies de la Quaresma a les 11 hores se tocan les campanetes, y acabat se toca en la campana grossa 3 batallades, y se comense de tocar lo primer disapte de Quaresma, que es senyal de tocar vespres.

Item, tots los dies de la Quaresma se diuhen completes al vespre, se toquen les dos campanes grosses, y se fa senyal a batallades, y se comensen a dir les completes lo primer disapte de Quaresma.

Item, la Vera Creu se fa los dies de fayena acabades completes y se diu lo "*Hymne Vexilla*"; y lo dimecres acabada la missa maygor se fa la vera Creu, y despues se fa una proseso per la yglesia.

Lo dimecres sant se diuhen matines a les 4 hores.

Lo dijous sant se fa la salpasia, y la fan los capellans; y cada u se porta salpasiet, y ab lo retor se partixen los ous o dines, lo que pleguen per yguals parts. Lo dijous Sant se diu la missa cantada ab traques, y se comense a les 10 hores; y a la missa se predica, y posant Nostre Senyor Jesuchrist en lo monument, al peu de l'altar, se diuhen vespres resades; y a les 5 hores va lo escola per la vila ab un tornet y avisa als capellans. Acabades matines, se fa la proseso ya de nit, per tota la vila.

Lo divendres sant se comensa lo ofissi a les 9 hores, y va lo escola per tota la vila ab un tornet avisant los capellans, y se diu lo "*passi*" cantant; y los diners de la adorasio son del retor, tant dels homens com de les dones. Acabada la seremonia, se diu vespres al peu de l'altar resat. Item, lo divendres a les 4 hores se diuen matines; va lo escola per la vila ab un tornet avisant als capellans.

Lo disapte sant se comense lo offici a les 8 hores; va lo escola per la vila ab un tornet; se diuhen totes les prophesies cantades, y se fa benediccio de les fonts; y la missa cantada, completes al vespre.

Lo dia de Pasqua, la missa ab diaques, y proseso per la plasa y Carneseria; es de les decretades, no's paga. Los dos dies de la Pasqua, missa ab diaques.

Item, a les lletanies se fan les prosesons. Lo primer dia a la Creu de la basa bona; lo segon, a la Creu dels molins de vent, y a les crevetes de ferro a la Fornada se diuhen una absolta; lo tercer dia se va a la Creu de la Font. Se advertex que a les Creus Grans de pedra se fa comemoracio de "*Cruse*", ab una orasio. Asso se fa de devosio.

Item, lo dia de la Assensio, se fa una proseso per la plasa y per la Carneseria, y es de les decretades, no's paga; missa ab diaques; se toquen totes les campanes en esta festa, com en les de mes solemnes.

Item, la vespra de la festa de l'Esperit Sant, se fa proseso, se va per la plasa y Carneseria; es de les decretades, no's paga, y les demes festes ab diaques.

Item, la festa del "*Corpus Christi*" se fa proseso per tota la vila, y se porta lo Santissim ab un tabernacle dos sacerdots; es de les decretades, no's paga. Tota la octava se diu tersia missa cantada, vespres y completes. Se han aplicat 50 rels de distribusio; digue lo canonge Thomas, sent vicari general y visitador, diguessem tersia y missa cantada, y vespres y completes, aplicant dits 50 rels; y se te patent lo Santissim a tersia y missa.

A les festes venen a dita octava y se trau lo Santissim en la custodia a l'altar, que altres dies sols se obre lo sacrari. Lo cap de la octava, acabada la missa, se fa proseso per la yglesia y se entre per la altra porta.

Mes, cada primer diumenge del mes se fa proseso del Roser, y se va per la plasa y carrer del Call, y se roda lo carrer dels Capons.

Item, lo retor diu cada mes un aniversari de Animes, del plat de les Animes; toquen totes les campanes, y se diuhen 3 absoltes, ab proseso. Estos aniversaris se comprenen "*pro populo*".

Item, lo retor y jurats de Vilalba administren una almoyna que's dona lo dia dels difunts a la porta de la yglesia, y lo retor y te administrasio.

Item, lo dia de Pasqua de Resurreccio administren lo retor y jurats de la vila de Vilalba altra almoyna.

(XXXV) Capítol 35. Del Passio

Se nota que lo retor ab los preveres residents, tenen feta concordia y convenit que lo passi que fa dir la Vila de Vilalba de Santa Creu de mayg fins a Santa Creu de setembre, la diuhen retor y preveres. Y van cada u per semanas, y dona la Vila de salari deu sous; y dits deu sous se parteyxen entre los que la diuhen. Asso esta en us, se fa advertensia."